

*Шванова О. В.,**старший викладач кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету**Вовчиста Н. Я.,**доктор педагогічних наук,
доцент**Приватного закладу вищої освіти «IT STEP University»*

ПЕРЕКЛАД ПРЕФІКСАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ У КОНТЕКСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Статтю присвячено перекладу префіксальних термінів у контексті галузевої літератури. Ця тема є актуальною як із позиції вдосконалення навичок перекладу, так і з позиції поглиблення мовної компетенції. Система префіксальних морфем в англійській мові досить багата і різноманітна. Проте більшість префіксів, що утворюють нові терміни, запозичена з інших мов. У роботі численні приклади показали, що префікси не змінюють частини мови терміна, до якого вони прикріплюються. Однак вони виступають як дериватори, надаючи терміну нового лексичного значення. Найбагатший набір модифікаційних префіксів мають дієслова.

Мета роботи полягала у виявленні та аналізі особливостей перекладу префіксальних термінів на матеріалі перекладів інструкцій до автомобіля PEUGEOT та інструкції з користування MacBook Air. Автори визначили, що процес перекладу префіксальних термінів полягає в реалізації таких етапів: з'ясування узагальненого значення префікса, що утворює термін; дослідження способів перекладу префіксальних термінів із певним префіксом поза контекстом, а також вибір відповідника префіксального терміна в мові перекладу з урахуванням мікроконтексту і тематичного контексту певної галузевої літератури.

У роботі розглянуто та проаналізовано способи інтерпретації термінів із продуктивними префіксами *re-*, *de-*, *over-*, що найчастіше зустрічаються в інструкції до автомобіля PEUGEOT та інструкції з користування MacBook Air. Аналіз перекладу означених термінів показав, що врахування морфологічної структури префіксального терміна, а також значення префікса, що прикріплюється до слова безпосередньо, впливає на адекватність відтворення конкретного терміна цільовою мовою. Отже, під час перекладу префіксальних термінів із *re-*, *de-*, *over-* українською мовою перекладач визначає значення цих префіксів, враховує переклад цих префіксальних термінів поза контекстом і з'ясовує їх тлумачення в межах конкретної тематики.

Ключові слова: терміноутворення, префіксальні терміни, переклад, галузева література.

Постановка проблеми. Дослідження перекладу префіксальних термінів у контексті галузевої літератури є перспективним для лінгвістики з огляду на актуальність самої проблеми внаслідок її сучасної модифікації. На правильність перекладу префіксальних термінів впливають кілька чинників, а саме розуміння значення префікса, знання узагальненого значення терміна з певним префіксом, а також володіння основними

способами перекладу префіксальних термінів. Отже, вивчення поставленої проблеми є актуальним як із позиції вдосконалення навичок перекладу, так і з позиції поглиблення мовної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад префіксальних термінів неодноразово був об'єктом наукових досліджень. Особливо помітними в цій галузі є праці О.Д. Мешкова, А.В. Суперанської, Т.В. Яшиної, Р.Ф. Проніної, Н.В. Подольської, В.М. Лейчик, Я.А. Климовицької, В.І. Карабана, П.М. Карашука та інших. Проте залишається малодослідженим питання, як морфологічна структура та значення префікса впливає на відтворення терміна цільовою мовою в контексті галузевої літератури.

Метою статті є виявлення та аналіз особливостей перекладу префіксальних термінів у контексті галузевої літератури. Досягнення поставленої мети передбачає необхідність охарактеризувати явище словотворення, дослідити префіксальний спосіб терміноутворення, розглянути класифікацію префіксів за різними принципами, з'ясувати загальні аспекти перекладу префіксальних термінів, а також виокремити та проаналізувати способи інтерпретації префіксальних термінів у перекладах галузевої літератури українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Термінологія становить частину спеціальної лексики, до якої зараховують слова і словосполучення, які називають предмети та поняття різних сфер професійної діяльності людини і не є загальноживаними. Стає очевидним, що це особлива область лексики, яка має свої закономірності та вимагає конкретних методів і прийомів перекладу. Серед мовознавців накопичилася значна кількість трактувань поняття «термін». А.В. Суперанська пояснює це тим, що «в представників різних дисциплін воно пов'язується зі своїми особливими поняттями і уявленнями, має нерівний обсяг змісту і визначається по-своєму» [1, с. 11]. Однак у всіх визначеннях на перше місце висувається його зв'язок із поняттям. За твердженням Д.С. Лотте, терміни – це спеціальні слова, обмежені своїм особливим призначенням, слова, які прагнуть бути однозначними як точний вираз понять і називання речей [2, с. 110].

Термінологія розвивається за такими основними напрямками: використання слів, що вже існують у мові, запозичення термінів з інших мов і створення нових термінів, а також шляхом використання морфем, що існують у мові, і їх нової комбінації [3, с. 130].

Продуктивними прийомами термінотворення є семантичний, синтаксичний і морфологічний способи. Семантичний метод заснований на наданні слову нового значення або нових відтінків значення, в результаті чого загальноживане слово перетворюється на термін. Для синтаксичного способу характерне поєднання двох або більше морфем. Як наслідок утворюються складні терміносполучення шляхом об'єднання двох або більше основ і можуть писатись окремо, через дефіс або разом. Морфологічний метод термінотворення полягає у створенні нових термінів за допомогою способів афіксації, конверсії, контамінації, скорочення та абрєвіації. У результаті прийому афіксації відбувається додавання префікса чи суфікса до основи слова й утворюється слово з іншим значенням. Такий спосіб передбачає наявність трьох обов'язкових компонентів: кореня (основи), афікса і моделі, за якої відбувається приєднання афікса до основи. При цьому афікс реалізує своє значення не ізольовано, а в поєднанні зі словом-осною. Новоутворене слово є результатом взаємодії цих зазначених компонентів.

Сучасна англійська мова, незважаючи на її аналітичний характер, дає досить багатий матеріал для виявлення та опису префіксальних способів словотворення. Як стверджує О.Д. Мешков, англійська префіксальна система включає в себе сорок дві префіксальні морфеми [4, с. 95]. В англійській мові налічують не лише значну кількість запозичених слів, але й велику кількість запозичених префіксів. Коли вони вперше з'явилися, вони були частинами слів і тільки згодом стали самостійно існувати. Проте є слова, в яких перша морфема може збігатися з префіксом, який таким не є. Більшість префіксів, які вживаються в англійській мові, запозичені з французької, грецької та латинської мов.

Префікс – це афікс, який ставиться перед основою слова. Префікси можуть створювати нову форму слова з тим же основним значенням і тією ж лексичною категорією або навіть утворювати слово з новим семантичним значенням, а іноді й іншою лексичною категорією [5, с. 44–45]. Префікси більш незалежні, ніж суфікси. Тому не дивно, що префікси ще називають дериваційними морфемами, які змінюють лексичне значення основи [6, с. 94]. Префікс може змінити лексичне значення слова, але здебільшого він не здатен змінити його граматичне значення. На відміну від суфіксів, які беруть участь в утворенні слів, що належать до різних частин мови, префікси в основному беруть участь в утворенні слів у рамках однієї частини мови [7, с. 355]. Суфіксація зазвичай більш тісно пов'язана з парадигмою певної частини мови, префіксація вважається більш нейтральною в цьому плані. Словотвірні суфікси завжди діляться на ті, що утворюють іменник, утворюють прикметник, тощо. Префікси, однак, трактуються по-різному. Вони описані або в алфавітному порядку, або поділяються на кілька класів відповідно до походження, значення чи функції [7, с. 148]. В англійській мові префіксальний спосіб словотворення характерний, насамперед, для утворення дієслів.

Префікси можна класифікувати за різними принципами [7, с. 76]. Діахронічно розрізняють префікси місцевого та зовнішнього походження. Синхронічно префікси можна класифікувати за класом слів, які вони утворюють, за типом лексико-граматичного характеру основи, за семантичним принципом, згідно з денотативним значенням та стилістичною спрямованістю. Префікси також можна поділити за ступенем продуктивності на високопродуктивні, продуктивні і непродуктивні.

Переклад префіксальних термінів у контексті галузевої літератури потребує від перекладача розуміння певних етапів роботи із цієї особливою термінологічною лексикою, а також врахування семантичних, лексико-граматичних, стилістичних особливостей префіксів, що утворюють новий термін. Процес перекладу префіксальних термінів полягає в реалізації таких етапів: з'ясування узагальненого значення префікса, що утворює термін; дослідження способів перекладу префіксальних термінів із певним префіксом поза контекстом; вибір відповідника префіксального терміна в мові перекладу з урахуванням мікроконтексту, тематичного контексту певної галузевої літератури, а також попередніх етапів роботи із префіксальною лексикою.

У нашій роботі розглянемо та проаналізуємо способи інтерпретації термінів із продуктивними префіксами *re-*, *de-*, *over-*, що найчастіше зустрічаються в інструкції до автомобіля PEUGEOT та інструкції з користування MacBook Air.

Префікс *re-* має латинське походження, вказує на повторюваність дії, має значення «щось повторити, зробити щось знову» або «назад, у зворотному напрямі», «додаткове виконання процесу». Цей продуктивний префікс у разі додавання до кореня слова надає нового значення префіксальному терміну, але не змінює частини мови. Як правило, префікс *re-* приєднується до дієслівних основ: *renew* – *обновляти, відновлювати*, *redirect* – *переадресувати*, *re-assort* – *пересортувати*, *re-elect* – *переобирати*.

Українською мовою цей префікс перекладається префіксом *пере-*, а також прикметником *повторний*. Розглянемо переклад префіксальних термінів з *re-*, які ми виокремили методом суцільної вибірки з перекладу інструкції до автомобіля PEUGEOT. Як показано на прикладах, значення «додаткового виконання процесу» префікса *re-* у префіксальних термінах в українському перекладі частіше відтворене прикметником *повторний*, рідше префіксом *пере-*:

1. “*Reformat the USB memory stick*” [8, с. 536].

«*Переформатуйте USB-накопичувач*» [9, с. 384].

2. “*PEUGEOT Cars certifies, by application of the provisions of European regulation (Directive 2000/53) relating to off-road vehicles, that it has satisfied the targets set by the EU and that recycled materials are used in manufacturing the products it markets*” [8, с. 577].

«*З урахуванням положень європейського законодавства (Директиви 2000/53) щодо автотранспортних засобів, строк служби яких закінчився, компанія Automobiles PEUGEOT заявляє, що виконує вимоги, встановлені цим законодавством і використовує продукти повторної переробки для виготовлення нових виробів на продаж*» [9, с. 399].

3. “*To maintain the capacity of the battery, recharge the battery to 50 percent every six months or so*” [10, с. 61].

«*Щоб зберегти потужність акумулятора, повторно заряджайте його на 50 відсотків кожні шість місяців*» [11, с. 63].

У другому прикладі в оригіналі, окрім префіксального терміна *recycled materials*, ми зустрічаємо терміни *regulation, relating*, в яких перша морфема збігається з префіксом *re-*, але насправді ним не є і має інше значення: *European regulation* – *європейського законодавства; relating to off-road vehicles* – *щодо автотранспортних засобів, строк служби яких закінчився*. Тому, аби точно відтворити оригінальний текст, перекладач має з'ясувати морфологічну структуру означеного терміна.

Префікс *de-* латинського походження зустрічається в іменників, прикметників, дієслів. Йому так само, як префіксу *re-*, властиве значення «повторної дії», однак із дещо відмінним відтінком, а саме «повторної, або ж зворотної дії». Також він має значення «позбавлення і послаблення чогось», «руху вниз», «зниження», «завершення». Терміни з префіксом *de-* зазвичай перекладаються українською мовою в такі способи:

а) словами з префіксами *de-* та *poz-*: *declassify* – розсекречувати, *decompression* – декомпресія; *desegregation* – десегрегація, *decriminalization* – декриміналізація;

б) із додаванням слів зниження, зменшення, руху вниз: *deceleration* – уповільнення, зменшення швидкості

в) словосполученнями зі словами позбавлення, скасування: *defeatance* – анулювання, *deregulation* – скасування обмежень, *deconsecration* – позбавлення юридичної сили.

У реченні *Increase or decrease the brightness of your MacBook Air display* [10, с. 29] префіксальному терміну *decrease* властиве значення «зменшення, зниження», що відтворене в мові перекладу за допомогою відповідника **зменшення**:

Збільшення або зменшення яскравості екрану [11, с. 29].

У перекладі речення *Discontinue use of your battery if it has been dropped, crushed, bent, or deformed* [10, с. 60] префіксальний термін *deformed* відтворено з допомогою еквівалента і префікса *de-*: *У разі падіння, пошкодження або деформації припиніть використання Вашого акумулятора* [11, с. 58].

Отже, як бачимо, врахування морфологічної структури префіксального терміна та значення префікса *de-* є обов'язковою умовою адекватного перекладу цього терміна.

Префікс *over-* може вживатися як окрема частина мови, а саме: як прийменник, прикметник, а також прислівник. Перейнявши значення аналогічних прийменників *нагорі*, *зверху*, *вище*, у разі додавання до дієслова префікс *over-* надає терміну додаткового відтінку. Префікс *over-* частіше вживається з дієсловами та прикметниками, рідше з іменниками. Йому властиві такі значення:

1) «надмірність», наприклад *overheating* – *перегрів*, *overdress* – *одягатися занадто ошатно*, *overspend* – *витрачати занадто багато*;

2) «положення за межами чого-небудь»: *oversea* – *заморський*;

3) «знаходження над чим-небудь, покривати»: *overleap* – *перестрибувати*, *overflow* – *перелитати*.

В українській мові префікс *over-* має відповідники *над-*, *пере-* та *об-*, але вони не завжди вживаються у всіх варіантах перекладу. До основних способів перекладу термінів із префіксом *over-* належать:

1) термінами з префіксом *пере-*: *overflow* – *переповнення*, *overbending* – *перегин*;

2) терміносполученнями зі словами *надмірний*, *надлишковий*: *overpressure* – *надлишковий тиск*;

3) терміносполученнями зі словами *великий*, *суцільний*: *overcast* – *суцільна хмарність*;

4) описовим способом: *overrun* – *вихід за встановлені межі*.

У перекладі інструкції до автомобіля PEUGEOT найчастіше відповідниками префіксальних термінів із *over-* є терміни з префіксом *пере-*.

Repeated opening and closing of the motorized tailgate can cause overheating of its electric motor, after which opening and closing will not be possible [10, с. 81].

Повторюване відкривання та закривання кришки багажника з електроприводом може спричинити перегрівання електродвигуна [11, с. 70].

У наступному прикладі префікс *over-* набуває характеристик прикметника із значенням «верхній, вищий», і в цільовому тексті перекладач відтворює цей префіксальний термін терміносполученням зі словом *верхній*.

Adjust the angle of the display to minimize glare and reflections from overhead lights and windows [10, с. 64].

Встановіть кут нахилу екрану таким чином, щоб звести до мінімуму відблиски та віддзеркалення, створені верхнім штучним і природним освітленням [11, с. 66].

Висновки. Отже, система префіксальних морфем в англійській мові численна і різноманітна. Проте більшість префіксів, що утворюють нові терміни, запозичена з інших мов. Як показали приклади в нашій роботі, префікси не змінюють частини мови терміна, до якого вони прикріплюються. Однак префікси виступають як дериватори, надаючи терміну нового лексичного значення. Ми переконались, що найбагатший набір модифікаційних префіксів мають дієслова.

Під час перекладу префіксальних термінів цільовою мовою перекладач має визначити значення префікса певного терміна, врахувати переклад префіксального терміна поза контекстом і з'ясувати його тлумачення в межах конкретної тематики. Врахування морфологічної структури префіксального терміна, а також значення префікса, що прикріплюється до терміна безпосередньо, впливає на адекватність відтворення конкретного терміна цільовою мовою. Перспективою подальшого наукового пошуку стане дослідження умов, за яких префікси, що додаються до термінів, змінюють частину мови.

Література:

1. Суперанская А.В., Подольская Н.В. Общая терминология. Вопросы теории. Москва : Книжный дом Либроком, 2012. 248 с.
2. Лотте Д.С. Как работать над терминологией. Москва, 1968. 76 с.
3. Шамсеева Г.Х. Морфологический способ образования терминов права в английском языке : пособие для науч. сотруд. Москва : МГУ, 2004.
4. Мешков, О.Д. Словообразование современного английского языка. Москва, 1976. 245 с.
5. Корунец І.В. A Course in the Theory and Practice of translation. Київ : Вища освіта, 1986. 435 с.
6. Корунец І.В. Theory and Practice of Translation. Вінниця : Нова Книга, 2001. 447 с.
7. Карашук П.М. Словообразование английского языка: учеб. пособие. Москва : Высш. школа, 1977. 303 с.
8. Handbook. Peugeot 3008. URL: <https://www.autoeurope.com/peugeotfleet/documents/3008.pdf>
9. Інструкція з експлуатації. Peugeot 3008. URL: <https://media.peugeot.ua/file/53/5/manual-peugeot-3008-ua.357535.pdf>
10. User's Guide (Manual). MacBook Air. URL: https://static.bhphotovideo.com/lit_files/92714.pdf
11. Інструкція с использования. MacBook Air. URL: https://www.mojo.ua/pub/files/documents/6228_1590393762/

Shvanova O., Vovchasta N. Translation of prefix terms in the context of specialist literature

Summary. The article is devoted to the translation of prefix terms in the context of specialist literature. This topic is relevant both in terms of developing translation skills and in terms of improving language competence. The system of pre-

fix morphemes in English is quite rich and diverse. However, most of the prefixes that form new terms are borrowed from other languages. Numerous examples have shown that prefixes do not change part of the speech of the word they are attached to. However, they act as derivatives, giving the term a new lexical meaning. Verbs have the richest set of modification prefixes.

The purpose of the work was to identify and analyze the characteristic features of the prefix terms translation on the material of translations of direction for the PEUGEOT car and direction for use of the MacBook Air. The authors determined that the process of translating prefix terms consists of: clarification of the generalized meaning of the prefix that forms the term; learning the ways of translation of prefix terms with a certain prefix out of context, as well as selection of the corresponding prefix term in the target language, taking

into account the microcontext and thematic context of a particular specialist literature.

The paper considers and analyzes the ways of rendering of terms with productive prefixes *re-*, *de-*, *over-*, which are most often found in the direction for the car PEUGEOT and direction for use of the MacBook Air. Analysis of these terms translation showed that the morphological structure of the prefix term, as well as the meaning of the prefix attached to the term directly affect the adequacy of the rendering of a particular term in the target language. Thus, when translating prefix terms with *re-*, *de-*, *over-* into Ukrainian, the translator determines the meaning of these prefixes, takes into account the translation of these prefix terms out of context and clarifies their interpretation within a specific topic.

Key words: term formation, prefix terms, translation, specialist literature.